

LAUREACI NOBLA W DZIEDZINIE EKONOMII

*Elżbieta Mączyńska**

PARADOKS DEATONA. NOBEL Z EKONOMII 2015 NAJWYŻSZE EKONOMICZNE LAURY

(Artykuł nadesłany: 26.10.2015 r. Zaakceptowany: 17.11.2015 r.)

Nagroda Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie nauk ekonomicznych (The Bank of Sweden Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel) to najwyższe, najważniejsze wyróżnienie, jakie może otrzymać ekonomista. W roku 2015 Komitet Noblowski Szwedzkiej Królewskiej Akademii Nauk wyróżnienie to przyznał brytyjsko-amerykańskiemu ekonomiście **Angusowi Deatonowi** za „analizę konsumpcji, ubóstwa i dobrobytu”. Angus Deaton jest wykładowcą akademickim, profesorem Princeton University i Woodrow Wilson School of Public and International Affairs. Jest specjalistą w dziedzinie mikroekonomii, prowadzącym od kilku dekad badania nad zagadnieniami konsumpcji, biedy i dobrobytu. Badania te obejmują ponad 140 krajów, w tym Indie i kraje Afryki.

Angus Stewart Deaton urodził się 19 października 1945 r. w Edynburgu w Szkocji. Dzięki uzyskanemu stypendium ukończył prestiżową szkołę Fettes College. Ekonomię studiował na University of Cambridge, gdzie w 1974 r. otrzymał tytuł doktora i przez kilka lat wykładał w tej uczelni. W latach 1976–1983 pracował jako profesor na University of Bristol, gdzie wykładał ekonometrię. Przez dwa lata (1979–1980) prowadził gościnne wykłady w Princeton University, z którym od 1983 r. związał się na stałe. W 2009 r. sprawował funkcję prezydenta American Economic Association (AEA).

EKONOMICZNY NOBEL *VERSUS* NAGRODA NOBLA

Nagroda Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie nauk ekonomicznych (zwana w skrócie *ekonomicznym Noblem* lub *Noblem z ekonomii*) została ustano-

* Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie,

wiona w 1968 roku. Pierwszą taką nagrodę otrzymali w 1969 r. ekonometrycy: Norweg Ragnar Anton Kittil Frisch i Holender Jan Tinbergen za rozwój i zastosowanie modeli dynamicznych do analizy procesów ekonomicznych (*Laureaci...*, 2014; Jasiński, 2014).

Nagroda ta corocznie przyznawana jest jednemu, dwu lub maksymalnie trzem ekonomistom. Począwszy od 1969 r. przyznano ją 47 razy. Otrzymało ją 76 ekonomistów – dotychczas tylko z Europy i USA. Choć początkowo proporcje między nagrodzonymi Europejczykami i Amerykanami były wyrównane, to obecnie przewagę mają naukowcy z USA, przede wszystkim z University of Chicago i głównie makroekonomiści. Dlatego też w znacznej mierze zaskoczył werdykt z 2014 r., kiedy to laureatem został francuski ekonomista z uniwersytetu w Tuluzie Jean Tirole, specjalizujący się w problematyce organizacji przemysłu i mikroekonomii. Uznano to za swego rodzaju przełom tradycji noblowskich werdyktów, tym bardziej że ten francuski ekonomista specjalizuje się w mikroekonomii, a nie w makroekonomii i został wyróżniony za analizę siły rynkowej i regulacji, w tym za prace dotyczące regulacyjnych ograniczeń stawianych firmom wielkim, dominującym na rynku.

Jest przy tym charakterystyczne, że honorowani ekonomicznym Noblem są prawie wyłącznie mężczyźni. Jedyną nagrodzoną kobietą to amerykańka Elinor Ostrom, wyróżniona w 2009 r. za analizę ekonomicznych aspektów zarządzania.

Ekonomiczny Nobel nie jest jednak finansowany z funduszy, z których pochodzą wszystkie inne Nagrody Nobla, tj. z majątku pozostawionego przez Alfreda Nobla. Ekonomicznego Nobla bowiem (w drodze wyjątku i za przyzwoleniem Komitetu do Spraw Nagrody Nobla) ufundował Szwedzki Bank Centralny (Sveriges Riskbank) w 1968 r., w 300-letnią rocznicę utworzenia tego banku. Wraz z ustanowieniem w 1968 r. ekonomicznego Nobla podjęto decyzję, że w przyszłości nie będzie zwiększana liczba dziedzin, w których są przyznawane noblowskie laury.

W przypadku ekonomicznego Nobla jej fundatorem jest zatem Bank Centralny Szwecji. Natomiast w przypadku klasycznej, pierwotnej Nagrody Nobla finansuje ją Fundacja Noblowska, zarządzająca majątkiem pozostawionym przez Alfreda Nobla. Do 2011 r. nagroda ta wynosiła 10 mln koron szwedzkich, ale wskutek kryzysu globalnego została obniżona w 2012 r. do wysokości 8 mln koron (tj. ok. 860 tys. euro).

Nobel z ekonomii ma zatem znacznie krótszą historię i odmienne finansowe podłoże niż klasyczna Nagroda Nobla, ustanowiona w końcu XIX wieku. Alfred Nobel (1833–1896), szwedzki przemysłowiec, naukowiec i wynalazca dynamitu, u schyłku życia zdecydował w testamencie z 1895 r., aby powołać „fundusz, z którego procenty każdego roku mają być rozdzielone w formie nagród tym, którzy w roku poprzedzającym przynieśli ludzkości największe korzyści”¹. *Notabene*

¹ Oto fragment testamentu dotyczący nagrody (*Full Text of Alfred Nobel's Will*, 27 November, 1895): "The whole of my remaining realizable estate shall be dealt with in the following way: the capital, invested in safe securities by my executors, shall constitute a fund, the interest on which shall be annually distributed in the form of prizes to those who, during the preceding year, shall

mimo ugruntowanej historycznie sławy noblowskiej nagrody, dopiero w marcu 2015 r. został upubliczniony, poprzez ekspozycję w Muzeum Noblowskim w Sztokholmie, testament Alfreda Nobla, gdzie znalazł się m.in. zapis o ustanowieniu tej nagrody.

NOBLOWSKIE ZASKOCZENIA

Ekonomiczny Nobel corocznie wzbudza wiele emocji i kontrowersji. Dotyczy to noblowskich nagród ze wszystkich dziedzin. Szczególnie wiele kontrowersji dotyczy jednak Pokojowej Nagrody Nobla – głównie ze względów politycznych. Także w przypadku ekonomicznego Nobla listy typowanych przez różne ośrodki i media faworytów bardzo często okazują się nietrafione. Tak było i w 2015 roku. Na liście faworytów, opracowanej przez szwedzki portal naukowy *Ekonomistas*, znalazło się 22 ekonomistów. Największy szwedzki dziennik „Dagens Nyheter”, ale także agencja Thomson Reuters, biorąc pod uwagę liczbę cytowań prac naukowych (na podstawie *Web of Science*), wskazywali na tej podstawie, że w 2015 r. szansę na Nagrodę Nobla w dziedzinie ekonomii ma 63-letni brytyjski ekonomista Richard Blundell z University College London, zajmujący się m.in. badaniem relacji między rynkiem pracy a wysokością podatków. Ponieważ Nagroda Nobla z ekonomii może być maksymalnie dzielona na trzy osoby, na kandydata do nagrody typowani byli dodatkowo dwaj często cytowani Amerykanie: 47 letni John List z Uniwersytetu w Chicago, zajmujący się eksperymentami w ekonomii, oraz Charles Manski z Northwestern University, koncentrujący się na analizie społecznych interakcji. Na listach pojawiły się też kandydatury Brytyjczyka Anthony’ego Atkinsa, zajmującego się nierównościami, oraz współpracującego z nim francuskiego ekonomisty Thomasa Piketty’ego, znanego z badań wzrostu gospodarczego i nierówności, autora głośnej książki „Kapitał XXI wieku”. To tylko niektóre nazwiska z listy faworytów.

Na top listach faworytów w 2015 r. nie było jednak Deatona. Dlatego też nagroda dla niego stała się pewnym zaskoczeniem. Natomiast kandydatury Anthony’ego Atkinsa jednocześnie z kandydaturą Angusa Deatona pojawiły się wcześniej, bo w 2012 r. na *short* liście agencji Thomson Reuters. Już wówczas agencja ta zwracała uwagę na ekonomię socjalną i ogrom pracy empirycznej tych naukowców nad nędzą, konsumpcją i dobrobytem. Prognoza z 2012 r. w przypadku Deatona urzeczywistniła się dopiero w 2015 roku.

have conferred the greatest benefit to mankind. The said interest shall be divided into five equal parts, which shall be apportioned as follows: one part to the person who shall have made the most important discovery or invention within the field of physics; one part to the person who shall have made the most important chemical discovery or improvement; one part to the person who shall have made the most important discovery within the domain of physiology or medicine; one part to the person who shall have produced in the field of literature the most outstanding work in an ideal direction; and one part to the person who shall have done the most or the best work for fraternity between nations, for the abolition or reduction of standing armies and for the holding and promotion of peace congresses”.

Charakterystyczne jest, że w 2015 r. wśród typowanych faworytów w czołówce znaleźli się ekonomiści zajmujący się problematyką na styku kwestii ekonomicznych i społecznych. Do takich należy Angus Deaton. Dlatego też ekonomiczny Nobel dla tego naukowca nie zaskakuje, jeśli uwzględnimy obszar jego badań, czyli konsumpcję, ubóstwo i nierówności społeczne. Także kilku innych tegorocznych faworytów do ekonomicznego Nobla badało te kwestie. Nierówności to bowiem obecnie gorący temat i to na skalę światową. Ich narastanie staje się coraz wyraźniejszą barierą popytu i stanowi zagrożenie dla harmonijnego rozwoju gospodarki rynkowej.

ZA CO NAGRODA?

W 36 stronicowym uzasadnieniu nagrody dla Angusa Deatona Komitet Noblowski wskazuje na trzy podstawowe, godne nagrody obszary w pracy naukowej tego ekonomisty: 1) opracowanie wspólnie z Johnem Muellbauerem *prawie idealnego systemu popytu* i modelu jego badania, 2) zindywidualizowane badania konsumpcji, szczególnie na poziomie gospodarstwa domowego przy ostrożnym sceptycznym podejściu do danych zagregowanych, 3) pomiar dobrobytu w krajach rozwijających się, ze szczególnym uwzględnieniem analizy poziomu życia ubogich.

Ponadto w uzasadnieniu nagrody zwraca się uwagę na tworzenie przez Deatona pomostu między badaniami mikroekonomicznymi i makroekonomicznymi oraz ekonomią rozwoju. Szczegółowe badania relacji między konsumpcją i dochodami pozwalają bowiem na dokładne rozpoznanie kwestii oszczędności w gospodarce, co z kolei ma fundamentalne znaczenie dla kształtowania inwestycji w gospodarce i w końcowym efekcie dla kształtowania przyszłego dobrobytu społecznego.

W końcowych uwagach uzasadnienia Komitetu Noblowskiego podkreślono, że Deaton dzięki imponująco rozwiniętemu warsztatowi badawczemu, zastosowanym metodom pomiaru i metodom statystycznym łączy dokonania badawcze makroekonomii i mikroekonomii, tworząc pomost między analizami danych indywidualnych i zagregowanych. Pomaga to w lepszym zrozumieniu czynników determinujących konsumpcję, a tym samym determinujących dobrobyt społeczny („He has consistently tried to bring theory and data closer together through his mastery of measurement and statistical methods. He has consistently tried to bring the analysis of individual and aggregate outcomes closer together by attending to issues of aggregation. Few scholars have employed such a diverse set of methods in their research and, at the same time, helped us better understand the determinants of consumption and thereby human welfare” (*Scientific Background...*, 2015, s. 28).

Jest charakterystyczne, że Angus Deaton wykazuje sceptycyzm co do wielu utartych tez i metod charakterystycznych dla ekonomii głównego nurtu. Na podstawie badań konsumpcji indywidualnej Deaton obala niektóre tezy uznawane za oczywiste w ekonomii głównego nurtu. Wykorzystywane przez ekonomistów

głównego nurtu modele, oparte na sztywnych założeniach dotyczących wzorców konsumpcji, okazują się – jak wynika z prowadzonych przez Deatona badań szczegółowych – niezgodne z rzeczywistością. Wzrost dochodów ludzi biednych skutkuje bowiem innymi zmianami popytu aniżeli wzrost dochodów ludzi bogatszych, podczas gdy proste, zagregowane modele, oparte na sztywnych założeniach co do relacji między płacami a popytem, tego nie wykazują, prowadząc do błędnych wniosków. I tak Deaton na podstawie szczegółowych badań konsumpcji kwestionuje m.in. zasadność niektórych tez z zakresu teorii racjonalnych oczekiwań. Dowodzi, że nie jest wcale oczywiste, iż poziom konsumpcji zmienia się proporcjonalnie do zmian w poziomie dochodów. Kwestionuje zarazem sformułowaną w 1957 r. przez amerykańskiego noblistę (z 1976 r. za osiągnięcia w dziedzinie analizy konsumpcji, historii i teorii monetarnej oraz za przedstawienie złożoności polityki stabilizacyjnej) Milтона Friedmana hipotezę dochodu permanentnego, według której poziom konsumpcji nie zależy od dochodów bieżących, a raczej od dochodu przeciętnego (permanentnego), spodziewanego przez konsumenta w trakcie całego życia. Deaton wykazuje, że zmiany w konsumpcji następują z opóźnieniem w stosunku do zmian w dochodach. Tym samym kwestionuje tezę, że ludzie, bogacąc się, zmieniają zachowania w kierunku rozrzutności, a biedniejąc – w kierunku oszczędzania. Deaton omawia te kwestie m.in. w artykule opublikowanym w 1989 r. wspólnie z Johnem Cambellem: *Why Is Consumption so Smooth?*. Wyniki prowadzonych przez Deatona badań na ten temat weszły do literatury ekonomicznej pod hasłem „**paradoks Deatona**”.

Prowadzone przez Deatona badania uznawane są za triumf ekonomii opartej na faktach. Do takiego stwierdzenia upoważnia szczegółowość badań prowadzonych przez Deatona, wykazującego, że mikro determinuje makro. Między innymi poddał on analizie poziom konsumpcji i ubóstwa w 147 krajach świata. Wyniki tych badań skonfrontował ze wskaźnikami makroekonomicznymi, w tym m.in. takimi jak PKB ogółem i PKB per *capita* (Deaton, 2013). Badał też poziom zadowolenia z życia oraz kwestie samobójstw, z uwzględnieniem różnic między mężczyznami i kobietami w różnych grupach wiekowych i w różnych krajach. Wskazywał na podstawie badań na znaczny wzrost liczby samobójstw i zgonów wynikających z zatrucia narkotykami i alkoholem (Case, Deaton, 2015).

Wiele miejsca w swych badaniach Deaton poświęca też podatkom. Szczegółowo badał, jak np. zmiany opodatkowania rzutują na zmiany konsumpcji, m.in. wykazując, w jakim stopniu zmiany wysokości VAT wpływają na zmiany dochodów gospodarstw domowych w poszczególnych grupach dochodowych. Deaton wskazuje na nieprawidłowe, błędne wnioski, do jakich mogą prowadzić wysoce zagregowane badania konsumpcji, przy marginalizowaniu badań zindywidualizowanych. Wykazuje np., że wskaźniki ubóstwa, w tym niedożywienia, wyliczane na podstawie dochodu przypadającego na każdą osobę w gospodarstwie domowym są zafałszowane, jeśli nie uwzględni się, ile gospodarstwo liczy dzieci i jeśli nie uwzględni się różnic między dziećmi i dorosłymi w poziomie konsumpcji (Deaton, 1997). Tym samym kwestionuje też tezę, że bogacenie się jednych

zawsze sprzyja bogaceniu się innych, metaforyczną tezę, że „przypływ unosi wszystkie łodzie”.

Deaton wychodzi z założenia, że o gospodarce najczęściej można się dowiedzieć właśnie badając szczegółowo konsumpcję i nierówność. Badania konsumpcji uznaje za niemniej ważne, a raczej ważniejsze niż zagregowane badania PKB. Nieprzypadkowo zatem konsumpcja i nierówności stanowią główny obszar badań prowadzonych przez Deatona. Zakres tych badań znajduje odzwierciedlenie w tytułach głównych dzieł tego naukowca:

1. *Economics and Consumer Behavior*, Cambridge University Press, 1980 (współautorstwo John Muellbauer);
2. *Understanding Consumption*, Oxford, Clarendon Press, 1992;
3. *The Analysis of Household Surveys: A Microeconomic Approach to Development Policy*, Johns Hopkins University Press for the World Bank, 1997;
4. *Health, Inequality and Economic Development*, Cambridge, 2001;
5. *The Great Indian Poverty Debate*, New Delhi, 2005 (współautorstwo: Valerie Kozel);
6. *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*, Princeton University Press, Princeton 2013.

Ta ostatnia książka jest szczególnie poruszająca. Dotyczy absurdów ujawniających się w ramach pomocy bogatych państw dla biednych krajów. Deaton wykazuje, że pomoc taka w określonych warunkach ustrojowych może być szkodliwa, wyniszczająca i pogłębiająca nierówności oraz podtrzymująca toksyczne rządy biednych krajów. Badania te sugerują zarazem możliwe kierunki rozwiązań tej kwestii. Wiele miejsca (w tej i innych publikacjach) Deaton poświęca demokracji, wskazując, że narastanie nierówności, zwłaszcza nierówności ekstremalnych, jest dla niej silnym zagrożeniem. Nierówności negatywnie wpływają m.in. na frekwencję wyborczą. Zdegradowane biedą osoby przeważnie nie mają bowiem motywacji do udziału w życiu politycznym, często nie mają także rzeczywistych możliwości takiego udziału. Pogarsza to ich sytuację na rzecz bogatych, którzy wywierają większy wpływ na życie polityczne. Przy tym osoby bardzo bogate są raczej słabo zainteresowane regulacjami umożliwiającymi poprawę jakości usług publicznych, takich jak edukacja czy ochrona zdrowia. Bogaci w przeciwieństwie do biednych nie są na takie usługi skazani. Bogatych stać bowiem na zaspokajanie własnych potrzeb w tym zakresie przez korzystanie z odpłatnych, z reguły wyższej jakości, usług prywatnych. Dość mocno i jednoznacznie wyraża to następująca myśl Deatona: „If democracy is compromised, there is a direct loss of wellbeing because people have good reason to value their ability to participate in political life, and the loss of that ability is instrumental in threatening other harm. The very wealthy have little need for state-provided education or health care; they have every reason to support cuts in Medicare and to fight any increases in taxes.

They have even less reason to support health insurance for everyone, or to worry about the low quality of public schools that plagues much of the country. They will oppose any regulation of banks that restricts profits, even if it helps those who cannot cover their mortgages or protects the public against predatory lending, deceptive advertising, or even a repetition of the financial crash” (Deaton, 2013, s. 207).

W swoich publikacjach Deaton wskazuje na błędy i ich negatywne następstwa wynikające z nader powierzchownego podejścia niektórych ekspertów do oceny poziomu ubóstwa i konsumpcyjnych potrzeb, w tym zdrowotnych, w biednych krajach. Szczególnie wyraziście przedstawia to w artykule pod wymownym tytułem *On tyrannical experts and expert tyrants* (Deaton, 2015).

Tezy dotyczące konieczności i możliwości łagodzenia nierówności społecznych Deaton eksponuje w opublikowanym w pracy zbiorowej pt. *Gospodarka za 100 lat* eseju (jedynej publikacji Deatona dostępnej w języku polskim) pod symptomatycznym tytułem *Przez ciemność w stronę jaśniejszej przyszłości*. Ową jaśniejszą przyszłość upatruje Deaton w rekomendowanych przez niego działaniach na rzecz zmniejszania szeroko rozumianych nierówności społecznych, m.in. w obszarze edukacji i ochrony zdrowia. Wskazuje przy tym na „groteskowe” wręcz pogłębianie się nierówności społecznych w ciągu ostatnich trzydziestu lat, co osłabia wzrost gospodarczy. „Kiedy owoce wzrostu nie są dzielone pomiędzy maksymalnie dużą część społeczeństwa i kiedy bajecznie bogaci się niewielki ułamek populacji, władza znajdująca się w rękach bogatych zagraża dobrobytowi wszystkich innych” (Deaton, 2014, s. 73).

Wszystkie publikacje Angusa Deatona dotyczą gorących obecnie tematów. Ale warto pamiętać, że Deaton zajmuje się nimi od ponad trzech dekad, co najmniej od 1980 r., kiedy to wspólnie z Johnem Muellbauerem wskazywał na znaczenie problematyki zachowań konsumenckich dla teorii ekonomii i praktyki. Kolejna książka Deatona z 1992 r. „Zrozumieć konsumpcję” szczegółowo uzmysławia wagę tego zagadnienia. Deaton prowadził analizy budżetów domowych, badał też ubóstwo m.in. w Indiach. Rozpatruje ubóstwo i nierówności nie tylko poprzez dochody materialne, ale znacznie szerzej, holistycznie, z uwzględnieniem zdrowia, edukacji, dostępu do prawa, a także demokracji. Wyraziście ilustruje to przedstawiony wyżej cytat, z którego wynika, że ekstremalne nierówności są zagrożeniem dla wszystkich, zarówno dla biednych jak i bogatych, dla fundamentów systemu demokracji rynkowej. Deaton nie ogranicza się przy tym do badań ubóstwa przez pryzmat współczynnika Giniego. Współczynnik ten pokazuje bowiem jedynie stopień koncentracji bogactwa i nie odzwierciedla w pełni nierówności społecznych. „The distribution of income cannot be boiled down to one mechanism, such as supply and demand in the labor market, nor can it be measured by a single measure of inequality like the Gini coefficient. It is the result of many different processes working together. History matters, as do the market, politics, and demography” (Deaton, 2013, s. 187).

A. Deaton preferuje i stosuje podejście kompleksowe oraz badania zindywidualizowane, a nie zagregowane. Umożliwia to dokładniejszą analizę ubóstwa

m.in. z uwzględnieniem ograniczonego dostępu do prawa, ochrony zdrowia i edukacji. Tym właśnie zajmuje się Angus Deaton.

Nagroda Nobla w 2015 r. dla tego ekonomisty została przyznana w sytuacji, gdy w świecie narastają obawy o rosnące nierówności. To tematyka tyleż trudna co bardzo na czasie. Dlatego też nagrodę tę można uznać za ukłon w stronę poszukiwania rozwiązań najtrudniejszych problemów świata, problemów wymagających pilnej naprawy, problemów biedy i nierówności społecznych. Dla przeciwdziałania ich narastaniu przez rozwój polityki na rzecz wzrostu dobrobytu społecznego niezbędne jest rozumienie podstaw indywidualnych wyborów konsumenckich. Konsumpcja dóbr i usług jest bowiem fundamentalnym wyznacznikiem zamożności lub biedy, co m.in. podkreślono w uzasadnieniu przyznania Noblowskich laurów dla Angusa Deatona („The consumption of goods and services is a fundamental determinant of human welfare. The distribution of consumption among individuals has a bearing on many important issues – including inequality and poverty – in society’s economic, political and social domains” (*Scientific Background...*, 2015, s. 1.)).

Nagrody Nobla, w tym także nagroda dla Deatona, nie są jednak wolne od kontrowersji oraz wątpliwości i pytań. Kontrowersje i wątpliwości rodzą się zwłaszcza, jeśli brany jest pod uwagę wpływ dorobku noblistów na rzeczywistość gospodarczą.

NOBLOWSKIE KONTROWERSJE – UŻYTECZNOŚĆ PRAKTYCZNA

Historia uczy, że z wykorzystywaniem dorobku noblistów w praktyce bywa bardzo różnie. Przykład Jamesa Tobina, autora koncepcji opodatkowania spekulacyjnych transakcji finansowych (tzw. podatek Tobina), uhonorowanego ekonomicznym Noblem w 1981 r. za analizę rynków finansowych i ich związków z decyzjami o wydatkach, zatrudnieniem, produkcją i cenami, mimo upływu 35 lat od opracowania tej koncepcji wciąż nie doczekała się realizacji na szerszą skalę.

Inaczej zaś stało się z naukowym dorobkiem innego noblisty (z 1976 r.), Milтона Friedmana, którego poglądy wywarły silny wpływ na rozwój monetarystycznego nurtu w teorii ekonomii i miały znaczący wpływ na politykę społeczno-gospodarczą w wielu krajach. Dotyczy to też noblisty Eugene Famy. Jako autor hipotezy o efektywności, niezawodności rynku, Eugene Fama, uhonorowany nagrodą Nobla w 2013 r., wywarł znaczny wpływ na rozwój neoliberalizmu i jego implementacji w praktyce. Dorobek naukowy Famy stanowił m.in. istotne wsparcie dla neoliberalnej idei marginalizacji roli państwa w gospodarce.

Kryzys globalny z lat 2007–2009 wyraźnie jednak podważył racje obydwu tych noblistów. Trudno się zatem dziwić, że uhonorowanie ekonomicznym Noblem kilka lat po wybuchu kryzysu, tj. w 2013 r., Eugene Famy za empiryczne badania cen aktywów wzbudziło sporo kontrowersji. Wątpliwości pojawiły się tym bardziej, że za jeden z ważnych czynników kryzysogennych uznano właśnie nieprawidłowości w wycenie aktywów przedsiębiorstw, zwłaszcza finansowych.

Na tle tak dużych różnic między laureatami – zarówno pod względem orientacji naukowej i ideowej, jak i siły wpływu na rzeczywistość – rodzą się pytania dotyczące rzeczywistego znaczenia nagrody imienia Alfreda Nobla w ekonomii i kryteriów przyjmowanych przez Komitet Noblowski. Corocznie toczą się dyskusje na ten temat. Opinie są zróżnicowane. Dotyczy to też tegorocznej nagrody dla Angusa Deatona. Można spotkać opinie, że jest to ukłon Komitetu Noblowskiego w stronę uznania narastania nierówności społecznych jako zagrożenia dla harmonijnego rozwoju społeczno-gospodarczego, a zatem i uznania znaczenia badania tej problematyki. Nie brak też opinii, że noblowskie nagrody w 2014 r. dla francuskiego ekonomisty Jeana Tirole’a i w 2015 r. dla Deatona można uznać za dążenie Komitetu Noblowskiego do złagodzenia kierowanych pod jego adresem zarzutów nadmiernego uprzywilejowania reprezentantów *mainstreamu* i szkoły chicagowskiej w teorii ekonomii oraz reprezentantów neoliberalizmu. Zarazem pojawiają się też opinie, że Nagroda Nobla dla Deatona i jego rekomendacji ukierunkowanych na zmniejszanie nierówności społecznych jest przejawem skłonności do idei socjalizmu.

Zważywszy na niespodzianki i kontrowersje towarzyszące Nagrodzie Nobla w ekonomii, z pewnością interesująca byłaby szczegółowa analiza – z dzisiejszego punktu widzenia – znaczenia i aktualności naukowego dorobku dotychczasowych noblistów. Interesująca byłaby m.in. ocena, czy i w jakim stopniu dorobek ten przetrwał próbę czasu. Trudno odmówić racji zgłaszanym postulatami idącym w tym kierunku. Zarazem jednak nie brakuje opinii, że nie sposób do końca obiektywnie z dzisiejszego punktu widzenia ocenić naukowych zasług noblistów sprzed lat (Jasiński, 2014). Zawsze takie analizy będą bowiem obciążone syndromem, że *potem wszyscy wiedzą lepiej, jak miało być przedtem*.

Trudno też odmówić racji opiniiom, że w takiej analizie istotne byłoby także uwzględnienie, jakie kandydaty (począwszy od pierwszego roku przyznania nagrody, tj. od 1969 r.) były brane pod uwagę przez Komitet Noblowski i jakie zostały odrzucone. Dokonana na tej podstawie analiza porównawcza rzucałaby dodatkowe światło na dzisiejszą aktualność naukowego dorobku zarówno nagrodzonych Noblem ekonomistów, jak i tych, których kandydaty zostały odrzucone. Niestety z regulaminu przyznawania ekonomicznego Nobla wynika, że nazwiska naukowców-kandydatów do nagrody, branych pod uwagę przez Komitet Noblowski, nie mogą zostać ujawnione przez 50 lat po ogłoszeniu werdyktu. Zatem o szczegółowej historii pierwszej nagrody z 1969 r. i rozpatrywanych do niej kandydatów można będzie się ewentualnie dowiedzieć dopiero w 2019 roku. Tym samym sugerowane szczegółowe analizy noblowskich laurów musiałyby przeciągnąć się w czasie.

POUCZAJĄCE NOBLOWSKIE LEKTURY

Z pewnością publikacje noblistów warto czytać. Lektura prac tegorocznego laureata może być, moim zdaniem, wielce użyteczna również, a może zwłaszcza

w Polsce i pomocna w poszukiwaniu rozwiązań rozmaitych problemów społecznych, a także podatkowych. Niewykluczone też, że znajomość wyników badań prowadzonych przez Deatona mogłaby pozytywnie wpłynąć na jakość krajowej debaty na temat polityki społeczno-gospodarczej i na jakość tej polityki.

Przemawiają również za tym badania prowadzone w Polsce, zwłaszcza publikacje Marii Jarosz, z których najnowsza (wspólna z Markiem Kozakiem) ma wiele mówiący tytuł *Eksplozja nierówności?* (Jarosz, Kozak, 2015). Zbliżone do wniosków Deatona tezy można też znaleźć w opiniach wielu ekonomistów, m.in. zawartych w publikacji Grzegorza Sroczyńskiego pt. *Świat się chwieje. 20 rozmów o tym, co z nami dalej* (Sroczyński, 2015).

Z publikacjami Deatona powinni zapoznać się wszyscy, którym na sercu leży poprawa jakości życia ludzi. To obowiązkowa lektura dla głównych kreatorów życia społeczno-gospodarczego, w tym twórców prawa, zwłaszcza podatkowego. Wynikami badań prowadzonych przez Deatona powinni zainteresować się bardziej wnikliwie także ci, którzy skłonni są uznawać noblowskie wyróżnienie dla tego naukowca za przejaw nachylenia Komitetu Noblowskiego w stronę socjalizmu. Szczegółowa lektura dzieł Deatona przeczy bowiem temu i wskazuje, że mogą one mieć istotne znaczenie w umacnianiu gospodarki wolnorynkowej, w umacnianiu demokracji i eliminowaniu nieprawidłowości w sferze polityki społeczno-gospodarczej.

Zasadne byłoby też szersze popularyzowanie w dydaktyce dzieł Deatona oraz innych prac noblistów z ekonomii. Jest to możliwe, tym bardziej że większość publikacji Deatona, także tu cytowanych, jest dostępna w Internecie. Dotyczy to zresztą także prac innych noblistów. Niestety publikacje wielu z nich wciąż jeszcze nie doczekały się przekładu na język polski. Dotyczy to także dzieł Angusa Deatona (z wyjątkiem cytowanego wyżej eseju). Można jednak zakładać, że w ramach podejmowanych przez niektóre wydawnictwa serii wydawniczych poświęconych noblistom luka ta będzie stopniowo zmniejszana.

BIBLIOGRAFIA

- Case A., Deaton A. (2015), *Suicide, Age, and Wellbeing: An Empirical Investigation*, Center for Health and Wellbeing, Research Program in Development Studies, Princeton University and NBE, June.
- Campbell J., Deaton A. (1989), *Why is consumption so smooth?*, Princeton University and NBER, "Review of Economic Studies".
- Deaton A., Muellbauer J. (1980), *Economics and Consumer Behavior*, Cambridge University Press.
- Deaton A. (1992), *Understanding Consumption*, Clarendon Press, Oxford.
- Deaton A. (1997), *Poverty among Children and the Elderly in Developing Countries*, Research Program in Development Studies, Princeton University, Draft, November.
- Deaton A. (2001), *Inequalities in Income and Inequalities in Health. In the Causes and Consequences of Increasing Inequality*, University of Chicago Press, Chicago.

- Deaton A., Dréze J. (2002), *Poverty and inequality in India: A reexamination*, "Economic and Political Weekly", Vol. 37, No. 36.
- Deaton A. (2013), *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*, Princeton University Press, Princeton.
- Deaton A. (2013a), *What does the empirical evidence tell us about the injustice of health inequalities?*, w: *Inequalities in Health: Concepts, Measures and Ethics*, Nir Eyal, Samia Hurst, Ole Frithof Norheim, and Daniel Wikler (eds), Oxford University Press, Oxford, UK.
- Deaton A. (2013b), *Reshaping the world: The 2005 round of the International Comparison Program*, w: *Measuring the Size of the World Economy: The Framework, Methodology, and Results from the International Comparison Program*, World Bank, Washington, DC.
- Deaton A. (2014), *Przez ciemność w stronę jaśniejszej przyszłości*, w: *Gospodarka za 100 lat. Najważniejsi ekonomiści przewidują przyszłość*, I. Palacios-Huerta (red.), Kurhaus Publishing, Warszawa, s. 71–86.
- Deaton A. (2015), *On Tyrannical Experts and Expert Tyrants.*, The Review of Austrian Economics, Springer Science+Business Media, New York.
- Full Text of Alfred Nobel's Will*, 27 November 1895 (http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/will/will-full.html – data dostępu: 15.10.2015).
- Jarosz M., Kozak M.W. (2015), *Eksplozja nierówności?*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Jasiński L.J. (2014), *Nobel z ekonomii 1969–2014*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa.
- Laureaci Nagrody Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie ekonomii*, 2014 (https://pl.wikipedia.org/wiki/Laureaci_Nagrody_Banku_Szwecji_im._Alfreda_Nobla_w_dziedzinie_ekonomii – data dostępu: 15.10.2015).
- Scientific Background on the Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2015. Angus Deaton: Consumption, Poverty and Welfare* (2015), The Royal Swedish Academy of Sciences, Stockholm (http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2015/advanced-economicsciences2015.pdf – data dostępu: 15.10.2015).
- Sroczyński G. (2015), *Świat się chwieje. 20 rozmów o tym, co z nami dalej*, Oficyna Gazety Wyborczej, Warszawa.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest prezentacja wybranych elementów naukowego dorobku Angusa Deatona, laureata Nagrody Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie nauk ekonomicznych w 2015 roku. Nagrodę przyznano za „analizę konsumpcji, ubóstwa i dobrobytu”. Prowadzone przez Deatona w ponad 140 krajach szczegółowe badania na ten temat doprowadziły do wielu ważnych i dla teorii ekonomii, i dla praktyki wniosków, a nawet do zakwestionowania niektórych tez, formułowanych przez przedstawicieli ekonomii głównego nurtu. Świadczy o tym m.in. tzw. paradoks Deatona kwestionujący zasadność Friedmanowskiej hipotezy dochodu permanentnego. Wyniki badań Deatona mogą być użyteczne w rozwiązywaniu problemów związanych z ubóstwem i nierównościami dochodowymi.

Słowa kluczowe: nierówności dochodowe, ubóstwo, PKB, paradoks Deatona, Nobel w dziedzinie nauk ekonomicznych.

THE DEATON PARADOX:
THE 2015 NOBEL MEMORIAL PRIZE IN ECONOMICS

ABSTRACT

The aim of the paper is to present selected elements of the academic output of Angus Deaton, recipient of the 2015 Nobel Memorial Prize in Economic Sciences, which he was awarded for his “analysis of consumption, poverty, and welfare.” Deaton’s comprehensive studies into this subject, involving data on over 140 countries, have led to many findings relevant both to economic theory and practice, and disputing some arguments advanced by mainstream economists. Indeed, the Deaton paradox calls into question Friedman’s permanent income hypothesis. Thus, Deaton’s studies may be useful in solving problems related to poverty and income inequality.

Keywords: income inequality, poverty, GDP, Deaton paradox, Nobel Memorial Prize in Economics

JEL Classification: A11, D01, D 60, I00, O1, P10